

EMNİYET ÖRGÜTÜNDE GÖREVLİ ANNE-BABALARIN FİZİKSEL ÇOCUK İSTİSMAR POTANSİYELLERİNİN BELİRLENMESİ VE İSTİSMARLA İLGİLİ AİLE EĞİTİM PROGRAMININ ETKİLİLİĞİ

Dr. İbrahim SARI*

Prof. Dr. Abide GÜNGÖR AYTAR**

Öz

Bu araştırmanın amacı, Milner Çocuk İstismarı Potansiyel Envanteri (ÇİPE) kullanılarak emniyet örgütünde görevli anne ve babaların fiziksel istismar potansiyellerini belirlemek ve istismar ile ilgili aile eğitim programının aileler üzerindeki etkililiğini incelemektir. Çalışmada, risk değerlerini sayısal olarak ortaya koyabildiği için Milner Çocuk İstismarı Potansiyel Envanteri (ÇİPE) kullanılmıştır. Bu araştırmanın temel varsayımı, her bireyin belli bir istismar potansiyeli değeri içerisinde bulunduğu ve istismar ile ilgili aile eğitim programları ile bu risk değerlerinin azalacağıdır. Araştırmada ön test- son test kontrol gruplu deneysel desen kullanılmıştır. Deney grubuna, uzmanlar gözetiminde “aile eğitim programı” 8 hafta boyunca haftada 2 ders saati olmak üzere uygulanmıştır. Kontrol grubuna ise herhangi bir eğitim programı uygulanmamıştır. 8 hafta sonra her iki gruba da son-test uygulaması gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçları “aile eğitim programına” katılım sağlayan bireylerin istismar puanları üzerinde anlamlı düzeyde ($p<0.005$) düşüş olduğunu ve uygulanan eğitim programının “anlamlı düzeyde etkililiğini” ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk İstismarı, Aile Eğitimi, Fiziksel İstismar, Cinsel İstismar, Duygusal İstismar.

DETERMINING THE CHILD PHYSICAL ABUSE POTENTIAL IN MOTHERS AND FATHERS WHO WORK AT THE TURKISH NATIONAL POLICE AND THE EFFECTIVENESS OF FAMILY EDUCATION PROGRAM ON EXPLOITATION

Abstract

This study aims to determine the potential that parents who work at the Turkish National Police Department may abuse their children and evaluate the impacts of Parents Training Program on parents who participated in the program. Milner Child Abuse Inventory Scale (CAP) is used because it shows the degree of risk as numbers. The main hypothesis of the study is that all persons have a potential to abuse a child at one level and the degree of risk can be reduced by implementing the Parent Training Program. In this study, pretest-posttest research design with control groups is used to test the hypotheses. Parent Training Program prepared by experts is conducted to the experimental group during 8 weeks, 2 hours per week. The results of the study show that there is statistically significant relationship between the parents in experimental group and the low level of their potential to abuse a child based on the CAP.

Key Words: Child Abuse, Parent Training, Psychological Abuse, Sexual Abuse, Emotional Abuse.

1. GİRİŞ

Çocuk istismarı günümüzün en büyük sorunlarından birisidir. Toplumsal ve bireysel yönü ile ele alındığında üzerinde durulması gereken, araştırmalar ve proje çalışmaları ile incelenmesi gereken bir olgudur. Çocukların ilk eğitimi aldıkları yer aile ortamıdır. Bu nedenle anne-babaların istismar konusunda potansiyellerinin belirlenerek, uygulanacak eğitim programlarına katılımlarının sağlanması önemlidir. Deneysel olarak çalışılan bu araştırmada, uygulanan aile eğitim programının anne ve babaların istismar potansiyelleri üzerinde etkili olup olmadığı ele alınmıştır.

* Van İl Emniyet Müdürlüğü, dr.ibrahimsari@yahoo.com

** Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü Okul öncesi Eğitimi A.B.D.,
abidegungor@yahoo.com

Çağımızda yaşanan bilimsel ve teknolojik gelişmeler, sanayileşme, gelişen kentler, iç ve dış göç hareketleri, toplumsal hayatta birçok sorunu çözerken, birçok problemi de beraberinde getirmektedir (Özdoğan, 2006:30). Bu sorunların en önemlilerinden birisi de şüphesiz insana ve insanlığa karşı gerçekleştirilen olumsuz davranışlardır. Bu davranışlardan en acımasız ve en utandırıcısı, gerek ailede gerekse çevrede çocuğa karşı gerçekleştirilen istismar ve ihmal olgusudur. 21. yüzyılda toplumlar her gün meydana gelen yüzlerce çocuk istismarı haberleri ile çalkalanmaktadır. Savunmasız varlıklar olan çocuklara karşı işlenen ve onların tüm hayatlarını olumsuz yönde etkileyebilecek istismar olayları, sadece bireyleri değil dünya üzerinde yaşayan tüm insanlığı ilgilendirecek derecede önemli ve üzerinde durulması gereken bir olgu olarak görülmektedir. Aile, çocuğun ilk eğitim alanı olduğu için, anne ve babaların istismar olgusuna karşı bilinçli olmaları da büyük önem kazanmaktadır.

Anayasamızın 41.maddesinde “Aile Türk toplumunun temelidir, devlet ailenin huzur ve refahı ile özellikle annenin ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimiyle uygulamasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar” hükmü yer almaktadır (A.Y. 1985: md. 41). Aile kurumunun sağlıklı bir şekilde sürdürülememesi, anne-babaların ayrı yaşaması veya boşanması, çocukların suça katılımını arttırmaktadır. Boşanma, uyuşturucu kullanma ve suç oranlarının artması, bireysel ve toplumsal şiddetin yaygınlaşması gibi aileyi ve dolayısıyla toplumu tehdit eden sorunlar günden güne artış göstermektedir (Özdoğan, 2006: 30). Aile yaşantısı ve suçluluk arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar, çocuk istismarı ve ihmalinin, anti-sosyal davranışlara neden olduğunu göstermektedir (Sevük, 1998: 49).

Çocukların yetiştirilmesinde aileler kadar, kurumlara da görevler düşmektedir. Comer ve Haynes (1991)’e göre, okullar ve aileler, çocukların psikolojik ve eğitsel gelişimini etkileyen önemli kaynaklardır ve iyi sonuçlar sadece bu iki kurumun ortak çalışmaları ile gerçekleşebilir (Akt: Başaran ve Koç, 2000). Günümüzde anne ve babalar, çocuklarını en iyi şekilde nasıl yetiştirecekleri konusunda kararsız kalmakta ve ana baba eğitimi zorunlu hale gelmektedir (Cruse, Colleen ve Kontos, 1981: 222). Ebeveyn eğitimi, anne-baba eğitimi veya aile eğitimi olarak da adlandırılan eğitimler sayesinde, ailelerin bilinçlendirilmesi gün geçtikçe önem kazanmaktadır. Aile eğitim programları, özellikle çocuğun hayatı boyunca risk oluşturulmasına etki eden önemli faktörler ve etkenler hususunda ailelerin bilinçlendirilmesi ve doğru ile yanlış uygulamaların görülmesini sağlaması bakımından, önemlidir. Ailelerin eğitim programlarına katılımları sonucu bilgi, davranış ve tutumlarında meydana gelecek istedik değişiklikler, toplum bilincini ve duyarlılığını geliştirmektedir (Tezel Şahin ve Ünver, 2005: 5). Toplumun bir parçası olan emniyet örgütünde görev yapan anne ve babaların aile eğitim programlarına katılım sağlamaları, bilinçli anne ve babalar olarak çocuklarını yetiştirmeleri ve istismar etmemeleri açısından önemlidir.

Bu sayılan nedenlere bağlı olarak çocuk istismarı konusunda anne ve babaların bilgilendirilmesi, yanlış ve doğru davranışlar konusunda uzman eğitimciler tarafından interaktif yöntemler ile bilimsel aile eğitim programlarına katılım sağlamaları gerekmektedir.

1.1.Çocuk İstismarı

Çocuk Vakfının 2007 yılında yayımladığı rapora göre; ülkemizin 0-18 yaş arası çocuk nüfusu yirmi altı milyondur. Yıllık doğum sayısı 1.400.000 dir. Kimsesiz çocuk sayısı 800.000 civarındadır. Bu çocuklar her türlü istismara açıktır. Sadece sokak çocuklarının risk

altında olduklarını belirtmek yanlış bir kanı olacaktır. Sokak çocukları dışında evde, okulda ve çevrede normal bir yaşam tarzı süren ailelerin çocukları da istismar olayları ile karşı karşıya kalabilmektedirler. Toplumların geleceği olan çocuk ve gençlerin her yönden sağlıklı yetiştirilmeleri, kişilik gelişimleri için de çok önemlidir (Bayhan, 1998: 24).

Çocuk istismarı, çok geniş anlamda, belli bir zaman dilimi içerisinde bir yetişkin tarafından çocuğun o kültürde kabul edilmeyen bir davranışa maruz kalması şeklinde tanımlanabilir (Sayıl, 1998). Polat (2005, 2007) çocuk istismarını; çocuğa yönelik fiziksel, cinsel, duygusal şiddet uygulanması ve çocuğun ihmali olarak 4 ana başlıkta değerlendirmiştir. Çayboylu (2002), Kulaksızoğlu (2004), Armağan (2007), Akgiray (2007), Öztürk (2007), Tıraşçı ve Gören (2007) çocuk istismarını, “çocuklara karşı girilen ve çocukların fiziksel, duygusal ve toplumsal gelişimlerini zedeleyen her türlü eylem” olarak tanımlamaktadırlar. Ayrıca istismarı fiziksel, cinsel ve duygusal olmak üzere 3 ana başlık altında ele almaktadırlar.

Yıldız (2007) çocuğun ruhsal ve bedensel bütünlüğünü bozucu davranışların tümünü çocuk istismarı olarak tanımlanmakta ve başlıca istismar türlerini 4 boyutta ele almaktadır. Bunların: 1-Fiziksel istismar 2-Duygusal istismar 3-Cinsel istismar 4-Ekonomik istismar olduklarını belirterek ekonomik istismar boyutunu ayrıca ele alarak konuya dikkatleri çekmiştir. Kacker, Varadan ve Kumer (2007) çocuk istismarını duygusal, fiziksel, ekonomik ve cinsel istismar davranışları ile 18 yaş altı kişilere (çocuklara) yönelik global bir fenomen olarak görmektedirler. Ayrıl (2010) çocuk istismarını, fiziksel istismar, ihmal, ekonomik istismar, duygusal istismar, cinsel istismar ve cinsel sömürü olarak daha geniş bir sınıflama ile 6 ana başlık altında ele aldığı görülmüştür. Genel olarak, tanımlardan da anlaşılacağı üzere, çocukların istismar türleri literatürde, fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal istismar ve ihmal olarak üç ana başlık altında toplanmaktadır.

1.2. Aile Eğitimi ve Çocuk İstismarı İlişkisi

Çocuğun gelişim ve eğitiminde belirleyici etkileri olan aile bireylerinin, çocuk gelişimi ve eğitimi konularında bilgilendirilmeleri, bilinçlendirilmeleri ve öğrendiklerini davranışa dönüştürebilmeleri için belli bir program çerçevesinde eğitilmeleri gerekmektedir (Üstünoğlu, 1991: 83). Geçtiğimiz 25–30 yıl boyunca, aile eğitimi konusunda uzmanlar, ebeveynlere; anne-baba olmanın gerekliliklerinin ve ağır sorumluluklarının üstesinden gelmede kolaylık sağlayacak, bir takım yön gösterici programlar geliştirmişlerdir. Bu programların, çocuk bakımı konusunda ebeveyn eğitimine büyük etkisi olduğu görülmüştür (Park, 2003: 1; Akt.Özbey, 2004: 4).

Temel (2001), aile eğitim çalışmalarının, çocuğunun eğitim ve yetiştirilmesi konusunda kaygılı olan anne ve babaların çocuk yetiştirme konusundaki bilgi ve becerilerini artıracak; çocuklarını daha iyi tanımlarına yardımcı olacağını ve daha etkin ebeveynler olmalarına katkı sağlayacağını vurgulamaktadır.

Anne ve baba eğitimi doğum öncesi süreçten başlayarak, çocukların fiziksel, ruhsal, duygusal ve sosyal gelişimi için anne ve babalara yetenek kazandıran eğitimlerdir (Çayboylu, 2002:159). UNICEF Türkiye Ofisi, ailenin eğitim ile desteklenmesinin, her bakımdan kritik önem taşıdığını vurgulayarak, aile eğitim alanlarını 3 bölümde ele almaktadır:

- 1- Çocukluğun ilk dönemlerinde çocukların gelişmesi için bakım ve destek sağlanması;

2- Ana-babalarla ergenler arasındaki iletişim ve uyum sorunlarının çözümü için kapasite geliştirilmesi;

3- Ailedeki bütün kız ve erkek çocuklar için kaliteli temel eğitimin öneminin vurgulanması (UNICEF, 2010)

Anne ve babaların, çocuklarının isteklerini karşılamak amacı ile sergiledikleri davranış biçimleri, onların kendi anne ve babalarından öğrendikleri yanlış davranışları içerebilir. Bu nedenle, çocuk istismarı, çocukluk döneminden itibaren başlayabilmektedir (Mause, 1974; Ten Bense, Rheinberger ve Radbill, 1997; Akt. Daro: 1998: 2). Aile eğitimleri, çocuk istismarının tanımlanması ve aile bireylerinin bilerek veya bilmeyerek gerçekleştirdikleri istismar davranışlarının önlenmesi açısından çok önemli ve gerekli bir eğitimidir.

Son yıllarda aile içi şiddet ve geçimsizliklerin doğal sonucu olarak boşanma sayılarının artması, ataerkil aileden çekirdek aileye dönüşüm ile birlikte yetişkin deneyimine başvurulamaması, uzman tavsiyesi ve dolayısıyla “aile eğitim programlarına” olan ihtiyacı arttırmaktadır (Cruse, Carlson ve Kontos, 1981; Bergman, 1990; Chung, 1993; Dinçer, 1999; Jacobson ve Engelbrecht, 2000; Akt. Hamamcı, 2006: 24).

Aile eğitim programlarının genel amacı, ailelerin ebeveyn olmadaki sorumluluklarını kazanmalarına yardımcı olmak, aile bağıni güçlendirmek, çocuk eğitimi ve gelişimi konusunda aileleri bilgilendirmek ve eğitime hazırlamada destek olmaktır. (Staton; Ooms, ve Owen 1991:1; Akt. Özbey, 2004:4). Son yıllardaki çalışma sonuçları, aile eğitiminin, çocuk istismarını azalttığına dair bulgular içermektedir (Calam, Sanders, Miller, Carmont, 2008:347).

Anne-babaların, programları tamamlamasından sonra, kendi hayatlarını kontrol altına alma, çocuklarına daha esnek davranma ve onlara sözel veya sözel olmayan davranışlar ile destek olma becerilerinde olumlu değişiklikler görülmüştür (Yıldıran, 1983: 17). Araştırmalar, anne babalara yönelik aile eğitim programlarının olumlu etkileri olduğunu ortaya koymaktadır. Bu tür programların yaygınlaştırılması gerekmektedir (Şahin ve Ersoy, 1999: 60). Ailelerin değişik nedenlere bağlı olarak, çocuklarının istismar riski altında olduklarını fark edemedikleri ve bilinçlendirilmeye ihtiyaçlarının olduğu da görülmüştür. Amerika Birleşik Devletlerinde yapılan bir araştırma sonucuna göre; istismarcıların, özellikle cinsel istismar olaylarında, aile ile yakın bir ilişki kurarak ailenin güvenini kazandığı, ailelerin internet, cep telefonu vb. iletişim araçlarının zararları konusunda bilinçsiz ve eğitimsiz oldukları, çocukların yakın çevresinde ve aile tarafından güvenilir kabul edilen takım koçu, grup lideri, papaz, vaiz vb. çocuklara zarar veremeyeceği inancı ve eğitim eksikliğinin, istismar vaka sayısını arttırdığı görülmüştür (Baker 2002, Akt. Cynthia: 2005: 182).

2.Yöntem

2.1. Araştırma Modeli

Çalışmada, Emniyet Genel Müdürlüğü merkez teşkilatında görev yapan ve 18 yaşından küçük, çocuk sahibi olan, anne-babaların istismar potansiyelleri incelenmiştir. Araştırma, iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada, *Genel Tarama Modeli* kullanılmıştır. Genel Tarama Modelinde evren hakkında genel bir yargıya varmak için evrenden seçilecek örneklem üzerinde tarama yapılmaktadır. Bu aşamada, örneklem grubunda yer alan anne-babaların (n=613) istismar potansiyelleri bazı değişkenlere göre incelenmiştir. İkinci aşamada *ön test- son test kontrol gruplu deneysel desen* kullanılmıştır (Karasar, 2005, Balcı,

2010:241). Ön-test uygulanan ve çocuk istismarı ile ilgili aile eğitim programına katılmaya istekli olduğunu bildiren 10 anne ve 10 babadan oluşturulan deney grubuna (n=20) Emniyet Genel Müdürlüğü, Çocuk Şube Müdürlüğünde haftada 2 ders saat olmak üzere, toplam 8 haftalık “Çocuk İstismarı İle İlgili Aile Eğitim Programı” uygulanmıştır. Ayrıca örneklem içerisinde ön-test uygulanan, 10 anne ve 10 babanın katılımı ile kontrol grubu (n=20) oluşturulmuş ve bu gruba, aile eğitim programı uygulanmamıştır.

Araştırmada çocuk istismarı tanımı ve istismar çeşitleri ve etkili ana-baba davranışlarının geliştirilmesine yönelik düzenlenen aile eğitim programının etkililiğinin ölçülmesi hedeflenmiştir.

2.2.Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Emniyet Genel Müdürlüğüne bağlı merkez teşkilatında görev yapan, memur ve amir sınıfından yaklaşık 4.000 personel oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini de, merkez teşkilatında faaliyet gösteren 21 adet farklı Daire Başkanlığı birimlerinde çalışan 18 yaşından küçük çocuğa sahip anne-baba personel oluşturmaktadır. Bu birimler ve birimlerde çalışan personel, *basit tesadüfi örnekleme metodu* ile örnekleme alınmıştır (Balcı, 2010: 92). 1000 adet anket, toplam 21 daire başkanlığına resmi yazı ile gönderilmiştir (Ek: C). Anketten geriye %70 oranında (n=643) dönüş olmuştur. Dönüş yapan anketler içerisinde, sonucu etkileyecek kadar, toplam 613 adet anket değerlendirilmeye alınmıştır.

Deney ve kontrol grubu oluşturulurken, anketi dolduran anne-babalar (n=613) içerisinde, kişisel bilgi formunda “-aile eğitim programına katılmaya istekli olduğunu” belirten ve “rumuz” ile “dahili irtibat telefon numarasını yazan” 10 anne ve 10 baba deney, 10 anne ve 10 baba da kontrol grubuna “*tabakalı örnekleme metodu*” ile seçilmiştir (Balcı, 2010: 93). Seçilen personel ile telefon ile irtibat kurulmuş ve olumlu katılım yanıtları alındıktan sonra, aile eğitim onayı ve resmi yazı ile ilgili dairelere, katılımcıların isimleri bildirilmiştir.

2.2.1. Çalışmaya Katılan Birimler

Çalışmaya katılanların birimlere göre dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Araştırmaya Katılanların Çalıştıkları Birimlere Göre Dağılımı

BİRİMLER/DAİRELER	SAYI (N)	YÜZDE (%)
SOSYAL HİZMETLER	82	13.4
HABERLEŞME	60	9.8
BİLGİ İŞLEM	57	9.3
ASAYİŞ	54	8.8
GÜVENLİK	48	7.8
TERÖRLE MÜCADELE	43	7.0
İKMAL BAKIM	42	6.9
STRATEJİ	33	5.4
HUKUK MÜŞAVİRLİĞİ	27	4.4

İDARİ MALİ İŞL	26	4.2
İTERPOL	22	3.6
PERSONEL	22	3.6
ARŞİV DOKÜMANTASYON	19	3.1
TRAFİK HİZMETLERİ	15	2.4
AKKM	13	2.1
POLİS AKADEMİSİ	11	1.8
EĞİTİM	9	1.5
KAÇAKÇILIK VE ORGANİZE SUÇLA MÜCADELE	8	1.3
SAĞLIK DAİRE	8	1.3
YABANCILAR, HUDUT İLTİCA	7	1.1
DIŞ İLİŞKİLER	7	1.1
TOPLAM	613	100

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak, ankete katılanların kişisel özelliklerini belirleyen “Kişisel Bilgi Formu” ve Joel S. Milner (1986) tarafından geliştirilen “Çocuk İstismarı Potansiyel Envanteri”- ÇİPE (Child Abuse Potential Inventory-CAP) kullanılmıştır.

Milner Envanterinde yer alan istismar ve diğer alt ölçeklere ait standart sınır puanlar Tablo 2 de verilmiştir.

Tablo 2: İstismar ve Diğer Alt Ölçeklere Ait Standart Sınır Puanlar

<i>İstismar ve Diğer Alt Ölçekler</i>	<i>Sınır Puanlar (SP)</i>
İstismar	166
Stres	152
Katılık	30
Mutsuzluk	23
Çocuk ve Kendisiyle İlgili Sorunlar	11
Aile ile İlgili Sorunlar	18
Başkaları ile Sorunlar	20

2.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Ankette, örnekleme alınan, anne ve babaların isim belirtmeden cinsiyeti, yaşı, öğrenim durumu, eşinin çalışma durumu, sahip olduğu çocuk sayısı ve çocukların yaş ve cinsiyetleri ile ilgili bilgiler ve aile eğitim programına katılmak isteyip, istemedikleri sorusu ile çalıştıkları birimin belirtilmesi istenmiştir.

2.3.2. Milner Çocuk İstismarı Potansiyel Envanteri –ÇİPE

Araştırmada, çocuklara yönelik istismar potansiyellerini belirlemek amacı ile Joel Milner (1986) tarafından geliştirilen “Çocuk İstismarı Potansiyel Envanteri” (ÇİPE) kullanılmıştır. ÇİPE’nin Türkiye’deki geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Öner ve Sucuoğlu (1994), öğretmen gruplarına uygulanması ise Pişkin (2003) tarafından yapılmıştır (Kurdoğlu, Uslu, Kapıcı ve Kurt, 2008). Literatürde ÇİPE’nin kapsam, yapı ve yordama geçerliğinin yüksek olduğunu gösteren pek çok araştırma vardır (Milner ve ark., 1986; Monroe ve Schellenbach, 1989. Akt. Kutsal, 2004).

Çalışmaya katılan bireylerin “İstismar” ve diğer alt ölçek sınır puanları Tablo 2’de yer almaktadır. Buna göre “İstismar” sınır puanı 166, “Stres” sınır puanı 152, “Katılık” sınır puanı 30, “Mutsuzluk” sınır puanı 23, “Çocuk ve Kendisiyle İlgili Sorunlar” sınır puanı 11, “Aile ile İlgili Sorunlar” sınır puanı 18 ve “Başkaları ile Sorunlar” sınır puanı 20 olarak belirlenmiştir. Sınır puanların üzerinde puan alan bireyler istismar potansiyeli yüksek “riskli grup” olarak tanımlanırken; sınır puanların altında puan alan bireyler ise, “normal grup” olarak tanımlanmaktadır.

2.3.3. Aile Eğitim Programı:

Bu programda genel hedef çocukların ailede, okulda veya çevrede istismar edilmelerine yol açan etkenler konusunda, ailelerde farkındalık oluşturmak ve program kapsamında verilecek bilgiler ile katılım sağlayan ailelerin bilinç düzeyini artırmaktır. Programda, çocuk istismarı konusu tüm yönleri ile ele alınması planlanmıştır. Kavramsal olarak çocuk istismarının tanımı, türleri, istismarın önlenmesinde anne ve babalara düşen sorumluluk ile davranış modelleri, istismarcıların genel karakteristik özellikleri ele alınmıştır.

Ayrıca istismar mağduru çocukların davranış analizi gerçekleştirilerek, istismarın önlenmesine yönelik geliştirilebilecek öneriler ele alınmıştır. Program 8 haftalık bir aile eğitim programıdır. Haftada bir gün, 2 ders saati olmak üzere toplam 16 ders saati üzerinden uygulanmıştır.

3. BULGULAR VE YORUM

3.1. Örneklem Grubuna Ait Sonuçlar

Anket uygulanan örneklem grubuna ait verilerin değerlendirilmesinden elde edilen sonuçlar aşağıda sıralanan iki başlık altında verilmiştir:

- ✓ Örneklem grubun (n=613) istismar puanlarının değerlendirilmesi
- ✓ Örneklem grubun (n=613) “riskli grup” (n=80) ve “normal grup” (n=533) olarak ayrı

ayrı değerlendirilmesi

Tablo 4’de çalışmaya katılan örneklem grubunun “istismar ölçeği” ve diğer alt ölçeklerden aldıkları puanlar verilmiştir.

Tablo 4: Çalışmaya Katılan Örneklem Grubunun “İstismar Ölçeği” ve Diğer Alt Ölçek Puanlarından Aldıkları Ortalama ve Standart Sapmaları

	Min-Max	Ort.	SS	Ortanca	Q25	Q75	SP
İstismar	0-442	99.01	64.55	85	57	120	166
Stres	0-259	40.84	43.76	29	9	54	152
Katılık	0-64	20.39	13.09	19	10	29	30
Mutsuzluk	0-64	21.24	12.22	20	14	29.5	23
Çocuk ve kendisiyle İlgili Sorunlar	0-30	2.28	4.56	1	0	1	11
Aile ile İlgili Sorunlar	0-43	5.86	7.48	6	0	6	18
Başkaları ile Sorunlar	0-32	8.40	6.05	10	2	11	20

Tablo 4’de çalışmaya katılan tüm bireylerin (n=613) istismar ölçeği ve diğer alt ölçek puanlarına ait tanımlayıcı istatistikler verilmiştir. Buna göre istismar puanı ortalamasının 99.01, stres puanı ortalamasının 40.84, katılık puanı ortalamasının 20.39, mutsuzluk puanı ortalamasının 21.24, çocuk ve kendisiyle ilgili sorunlar puanı ortalamasının 2.28, aile ile ilgili sorunlar puanı ortalamasının 5.86 ve başkaları ile sorunlar puanı ortalamasının ise 8.40 olduğu görülmüştür. Alt ölçek ortalama ve sınır puanlarına bakıldığında “mutsuzluk” ortalama puanının (21.24) sınır puana (23) çok yakın olduğu, diğer ölçek alt ortalama puanlarının sınır puanlardan oldukça aşağıda olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda anne ve babaların, genel olarak “istismar, stres, katılık, çocuk ve kendisiyle ilgili sorunlar, aile ile ilgili sorunlar ve başkaları ile sorunlar” puanlarının “sınır puanlarından” oldukça düşük olduğu ve çalışmaya katılan bireylerin genel olarak istismar potansiyel riski taşımadığı, ancak sınır puanı geçmemekle birlikte “mutsuzluk” puanlarının da sınır puana yakın olduğu görülmüştür. Milner Envanterinin riskli gruplara (Örneğin istismarcı olma şüphesi ile polis birimlerine, mahkemelere veya sosyal hizmet birimlerine getirilen kişilere) uygulanması durumunda, puan ortalamalarının daha yüksek olarak çıkması beklenmektedir. Merkez teşkilatında görevli anne ve babaların, gerek hizmet içi eğitimlerde, gerekse mesleki eğitim dönemleri içerisinde, iletişim, halkla ilişkiler, stres yönetimi, kriz yönetimi vb. dersler, kurslar, seminerler ve eğitimler aldığı göz önüne alındığında, risk potansiyel ortalamalarının düşük olması normal karşılanabilir. Ayrıca merkez teşkilatında görevli polislerin, taşra teşkilatında görevli polisler gibi ağır şartlar altında (sürekli, ani ve gece görevleri, ölüm ve yaralama risk etmenleri .vb.) görev yapmaması ve düzenli mesai (09.00-18.00 arası çalışma ve hafta sonu tatil imkanı) da stres puanlarının düşük elde edilmesini ve risk grubu içerisinde yer alınmamasında etkili olmuş olabilir.

3.2.“Risk Grubu” İstismar Puanlarının Değişkenlere Göre Karşılaştırma Sonuçları

Bu bölümde yer alan tablolarda, istismar puanı 166 dan fazla olanlar “risk grubu”, 166 ve daha az olanlar ise “normal grup” olarak değerlendirmeye alınmıştır. Risk grubu ve normal grup, değişkenlere göre istismar ve diğer alt boyutlar (stres, katı tutum, mutsuzluk, çocuk ve kendi ile sorun, aile ile sorun ve başkaları ile sorun) yönü ile değerlendirilmiştir.

Tablo 5’de Milner Envanteri istismar puanı 166 ve üzeri olan “risk grubu” ve 166 puandan az olan “normal grup” bireylerinin genel puanları verilmiştir.

Tablo 5 Risk Grubu ve Normal Grup Bireylerinin Genel Puanları

		Sayı	Min	Max	Ort.	SS	Ortanca	Per 25	Per 75
Risk Grubu	İstismar	80	167,00	442,00	229,88	56,77	211,50	189,25	262,25
	Stres	80	49,00	259,00	130,24	44,41	123,00	97,25	152,25
	Katı tutum	80	6,00	64,00	31,04	14,32	28,00	19,25	42,00
	Mutsuzluk	80	,00	53,00	31,99	12,23	33,00	22,25	43,00
	Çocuk ve kendi ile	80	,00	30,00	6,76	8,21	2,50	1,00	11,75
	Aile ile ilgili sorunlar	80	,00	38,00	14,19	11,73	9,50	6,00	19,00
	Başkaları ile ilgili sorunlar	80	1,00	24,00	15,66	5,45	16,00	11,00	21,00
Normal Grup	İstismar	533	,00	165,00	79,37	36,78	78,00	51,00	103,50
	Stres	533	,00	106,00	27,43	22,99	23,00	7,00	41,00
	Katı tutum	533	,00	58,00	18,80	12,13	18,00	10,00	28,00
	Mutsuzluk	533	,00	64,00	19,63	11,39	19,00	13,00	27,00
	Çocuk ve kendi ile sorunlar	533	,00	20,00	1,60	3,24	,00	,00	1,00
	Aile ile ilgili sorunlar	533	,00	43,00	4,61	5,66	6,00	,00	6,00
	Başkaları ile ilgili sorunlar	533	,00	32,00	7,31	5,35	9,00	2,00	10,00

Tablo 5 incelendiğinde, 613 bireyden 80’i potansiyel istismar puanı üzeri puan aldığı için “risk grubu” ve 533 birey de sınır puan olan 166’dan düşük puan aldığı için “normal grup” olarak değerlendirilmiştir.

Risk grubunun “istismar” alt ölçek puan ortalaması 229,88, stres puanı ortalamasının 130,24, katılık puanı ortalamasının 31,04, mutsuzluk puanı ortalamasının 31,99, çocuk ve kendisiyle ilgili sorunlar puanı ortalamasının 6,76, aile ile ilgili sorunlar puanı ortalamasının 14,19 ve başkaları ile sorunlar puanı ortalamasının ise 15,66 olduğu görülmüştür.

Normal Grubun “istismar” alt ölçek puan ortalaması 79,37, stres puanı ortalamasının 27,43, katılık puanı ortalamasının 18,80, mutsuzluk puanı ortalamasının 19,63, çocuk ve kendisiyle ilgili sorunlar puanı ortalamasının 1,60, aile ile ilgili sorunlar puanı ortalamasının 4,61 ve başkaları ile sorunlar puanı ortalamasının ise 7,31 olduğu görülmüştür.

Genel olarak Tablo 5 değerlendirildiğinde; risk grubunda yer alan; “İstismar” alt ölçek puan ortalamasının, “Katılık” puan ortalaması ve “Mutsuzluk” puan ortalamasının, sınır puanlardan yüksek olduğu, ancak diğer alt ölçek puanlarının (çocuk ve kendisi ile ilgili

sorunlar, aile ile ilgili sorunlar, başkaları ile sorunlar), sınır puanlardan düşük olduğu görülmüştür. Bunun yanında normal grubun istismar ve tüm diğer alt ölçek puanlarının sınır puanlardan düşük olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada elde edilen sonuçlara göre, anne veya babalar istismar, katılık ve mutsuzluk puan yönü ile potansiyel risk grubu içinde yer almakla birlikte; stres, çocuk ve kendisiyle ilgili sorunlar, aile ile ilgili sorunlar ve başkaları ile ilgili sorunlar alt ölçek puanlarının sınır puanını aşmadığı görülmektedir. Bu durum, Milner Çocuk İstismarı Envanterinin alt boyutlarından istismar, katılık ve mutsuzluk puanlarının birbirleri ile ilişkili sonuçlar ortaya koyduğunu göstermektedir. Bu tür ilişkileri ortaya koyan çalışmalar ileri aşamada istatistiksel sonuçları ile birlikte yer almaktadır.

Deblinger (1989) ile Claussen ve Crittenden (1991) post travmatik stres sendromu ile çocukluk dönemi istismarı arasında yüksek düzeyde ilişkinin var olduğuna ilişkin çalışmaları bulunmaktadır. (Akt. Currie ve Tekin, 2007:9).

Fergusson ve Lynskey (1997) 18 yaşındaki 1025 genç üzerinde araştırma yapmışlar ve sonuçta fiziksel istismara daha fazla maruz kalan bireylerdeki psikiyatrik bozukluk oranının orta düzeyde ya da hiç bir fiziksel istismar yaşantısı olmayan bireylerden daha fazla olduğunu ortaya koymuşlardır (Akt: Gündüz ve Gökçakan, 2004:30).

Gündüz ve Gökçakan (2004) tarafından Mersin Üniversitesinin çeşitli bölümlerine devam eden 399 öğrenciye yönelik yapılan çalışmada, çocukluğunda fiziksel istismara uğramış öğrencilerin problem çözme becerilerine yönelik algılarının yetersiz olduğu görülmüştür.

Tablo 6’da örneklem grubu içerisinde yer alan, normal grup ve istismar grubunda yer alan bireylerin cinsiyete göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 6: Risk Grubunda Olan ve Olmayan Bireylerin Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	Normal		Risk		Toplam	
	N	%	n	%	n	%
Kadın	108	90.8	11	9.2	119	100.0
Erkek	425	86.0	69	14.0	494	100.0
Toplam	533	86.9	80	13.1	613	100.0

($X^2 = 1.886$; $p = 0.170$)

Tablo 6 incelendiğinde, kadınların %9.2’si (n=11) risk grubunda yer alırken, erkeklerde bu oran % 14.0 (n=69) olmuştur. Cinsiyet gruplarına göre bireylerin normal ya da risk grubunda yer almasına göre yapılan ki-kare analizinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmemiştir ($p>0.05$). Bireylerin normal veya risk grubunda yer alması cinsiyet gruplarından bağımsızdır. Ancak, risk grubu içerisinde yüzdesel olarak erkeklerin (%14), kadınlara oranla (%9.2) daha yüksek yüzdeye sahip oldukları görülmüştür. Bu sonuç, erkeklerin istismar potansiyelinin kadınlara oranla daha fazla olabileceği görüşünü ortaya koymaktadır. Ancak bu sonucun aksine, Erat ve Alparslan (1994) ile Bilir, Arı ve Dönmez (1986, 1991) tarafından yapılan bir çalışmada annelerin babalara oranla daha fazla fiziksel

istismara başvurdukları anlaşılacakla birlikte, babaların istismar etkisinin daha şiddetli olduğu ortaya çıkmaktadır (Akt. Kutsal; 2004:39).

Babanın istismarı çocukta fizikse (morarma, kırılma vb.) etki bırakmaktadır. Babaların annelere oranla daha fazla şiddet uyguladığını araştıran Mackal'ın psikolojik şiddet teorisine göre, acı, başarısızlık ve stres gibi durumlar fiziksel istismar ve şiddet eğilimini arttırmaktadır. Erkekler bayanlara oranla daha fazla acı, başarısızlık ve stres durumları ile karşı karşıya kaldıkları için daha fazla istismar potansiyeline sahip olduklarının, görüldüğü belirtilmiştir (Görmez ve diğerleri,1998:35).

Öztürk (2007) ülkemizde gerçekleşen istismar olgusunda babaların, yüksek bir yüzdeyle ilk sırayı almasına karşın, Batı'da istismarcı olarak annenin gösterildiğini vurgulamıştır (Öztürk, 2007: 34). Bu görüşün aksine, Mac Kay ve arkadaşlarının (1994) ABD'de yaptıkları bir çalışmada, babaların annelere göre 3 kat daha fazla istismar uyguladıklarını gözlemlemiştir (Kutsal; 2004: 39). Kutsal'ın (2004) çalışmasında fiziksel istismarcılar içinde erkekler %60.6 oranında olduğu görülmüştür.

3.3. Deney ve Kontrol Gruplarının “Toplam” Puanları

Çalışmaya katılan deney ve kontrol grubu bireylerin Milner Çocuk İstismarı Potansiyel Envanteri ölçeğinin eğitimden önce ve eğitimden sonraki “toplam puan ortalamaları” ve standart sapmaları Tablo 7’de ve bu puanların değişiminin şekilsel gösterimi ise Şekil 1’de verilmiştir.

Tablo 7: Deney ve Kontrol Gruplarının “Toplam” Puanları

Grup	Ön-Test			Son-Test	
	Ort.	±	SS	Ort.	SS
Deney (n=20)	190.90	±	74.56	114.60	49.29
Kontrol (n=20)	204.80	±	101.57	204.20	96.33

Tablo 7’deki verilerin incelenmesinden, deney grubunda yer alan bireylerin “toplam puan ortalamasının” eğitimden önce 190.90 olduğu, verilen eğitimden sonra ise bu puanın ortalamasının 114.60 olduğu görülmüştür. Kontrol grubu bireylerde ise, “toplam puan ortalamasının” ön-testte 204.80, son-testte ise 204.20 dir. Elde edilen bu verilere göre eğitim programına alınan deney grubu bireylerin “toplam puan ortalamasının” puanlarında düşüş görülürken, kontrol grubu “toplam puan ortalamasının” değişmediği görülmüştür.

Eğitim verilen deney grubu ile eğitim verilmeyen kontrol grubunun eğitimden önceki ve sonraki “toplam puan ortalaması” değişiminin istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine ilişkin yapılan tekrarlı ölçümlerde iki yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8: Deney ve Kontrol Gruplarının Ön-Test ve Son-Test “Toplam” Puanlarının Varyans Analizi Sonuçları

Kaynak	SD	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	F	P
Genel	79	635948.75			
Grup (Deney/Kontrol)	1	53561.250	53561.25	7.607	.009**
Ölçüm (Eğ.önce/Eğ.sonra)	1	29568.05	29568.05	4.379	.043*
Grup x ölçüm	1	28652.45	28652.45	4.243	.046*
Deneklerarası hata	38	267569.500	7041.30		
Denekleriçi hata	38	256597.50	6752.56		

- p< 0.05
- p< 0.01

Tablo 8’de verilen varyans analizi sonuçlarına göre, deney ve kontrol gruplarının eğitimden önceki “toplam puan ortalama” puanlarının eğitimden sonraki “toplam puan ortalama” puanlarından istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir (p<0.05). Diğer bir ifade ile deney grubuna verilen eğitimin “toplam puan ortalama” puanları üzerine ortak etkisi anlamlıdır.

Deney grubunda yer alan bireylerin “toplam puan ortalamasının” eğitimden önce 190.90 olduğu, verilen eğitimden sonra ise bu puanın ortalamasının 114.60 olduğu görülmüştür. Kontrol grubu bireylerde ise, “toplam puan ortalamasının” ön-testte 204.80, son-testte ise 204.20 dir. Elde edilen bu verilere göre eğitim programına alınan deney grubu bireylerin “toplam puan ortalamasının” puanlarında düşük görülürken, kontrol grubu “toplam puan ortalamasının” değişmediği görülmüştür.

Bulgularda, deney ve kontrol gruplarının eğitimden önceki “toplam puan ortalama” puanlarının eğitimden sonraki “toplam puan ortalama” puanlarından istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir (p<0.05). Diğer bir ifade ile deney ve kontrol grupları ile verilen eğitimin “toplam puan ortalama” puanları üzerine ortak etkisi anlamlıdır.

Sonuç olarak, çocuk istismarı ile ilgili “Aile Eğitim Programının” istismar ve alt ölçek puanları üzerinde etkili olduğu görülmüştür.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Çalışma, Emniyet Genel Müdürlüğünün izni ile, Merkez Teşkilatında görevli, 18 yaş altı çocuk ya da çocuklara sahip anne ve babalar üzerinde, çocuk istismarı konusunda, deneysel bir aile eğitim çalışması olarak gerçekleştirilmiştir. Emniyet Teşkilatında görevli personel, mesleğe kazandırılma sürecinde Polis Akademisi ve Polis Okullarında; meslekte ise hizmet içi kurs, seminer ve konferanslar ile sürekli eğitim almaktadır. Mesleki bilgi ve becerilerinin geliştirmelerinin yanı sıra toplumla ilişkiler, stres ve kriz yönetimi, öfke kontrolü dersler de personele bir program dahilinde verilmektedir. Doğal olarak, eğitim seviyesi

yüksek ve sürekli eğitim alan emniyet personelinin “istismar potansiyel envanter puanları” düşük olarak elde edilmektedir. Ancak yine de aile eğitim programına katılan personelin, eğitim programına katılmayanlara göre istismar ve alt ölçek puanlarında ortak etkisi bu çalışma ile değerlendirilmiştir.

Alt ölçek puanları içerisinde deney ve kontrol grubunu karşılaştırdığımızda; ön test puanlarının istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığı, ancak sekiz haftalık aile eğitim programı sonrası deney ve kontrol grupları son test sonuçlarına göre; “İstismar” risk puanlarının, eğitim alanlarda daha düşük olarak elde edildiği ve anlamlı olduğu; bunun yanı sıra “Stres”, “Katı Tutum”, “Mutsuzluk”, “Çocuk ve Kendi ile Sorunlar”, Aile ile İlgili Sorunlar” alt ölçeklerinden elde edilen puanların anlamlı farklılık göstermediği görülmüştür.

Elde edilen sonuçlar ve verilen eğitim bir bütün olarak değerlendirildiğinde, bu tarz çalışmaların riskli gruplar üzerinde uygulanmasının daha etkili sonuçlar doğuracağı, ayrıca hazırlanan eğitimlerin tüm alt ölçek değerlerine göre hazırlanmasının faydalı olacağı önerilmektedir. Araştırmacıların özellikle çocuk istismarı ile ilgili mahkemeler tarafından cezaya çarptırılan çocuk ve yetişkinler üzerinde çalışmalar yapması önerilmektedir.

5.KAYNAKLAR

Akduman, G.G. Ruban, C, Akduman, B. ve Korkusuz, İ.(2005), “Çocuk ve Cinsel İstismar”, *Adli Psikiyatri Dergisi*, Cilt:3 (Sayı:1) Sayfa:9–14.

Akgiray, A. (2007), *Çocuk istismarı: 8-10 yaş çocuklarda istismarı önleme yöntemleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi.

Armağan, E.(2007), “Çocuk ihmali ve istismarı: psikoz tablosu sergileyen bir istismar olgusu”, *Türk Psikiyatri Dergisi*, Cilt 45, sayfa:170-173.

Ayral, F. (2010), *Çocukların Cinsel İstismarı Suçu ve Bu Suçla Mücadele*, İstanbul : Yalın Yayıncılık.

Baker, L. (2002), *Protecting Our Children From Sexual Predators*, New York: St Martin's.

Balcı, A. (2010), *Sosyal Bilimlerde Araştırma*, PegemA Yayıncılık.

Başaran, S. ve Koç, F. (2000), *Ailenin çocuğun okuldaki eğitimine katılım sorunları ve katılımın sağlanması için alternatif bir model*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Bayhan, P. (1998), “Çocuk İstismarı”, *Sosyal Hizmet Dergisi*, Sayı 8. sayfa:2-4.

Bergman, F. (1990), *Needs Assessment For Parent Education*, Boğaziçi Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Bilir S., Arı M. ve Dönmez N.B. (1986), “Physical Abuse In 16000 Children With 2-4 Years of Age”, *Journal of Child Development and Education*, Page: 7-14.

Bilir S., Arı Meziyet, Dönmez N.B., Atik, B, San, P., (1991), “Türkiye'nin 16 ilinde 4 - 12 yaşlar arasındaki 50.473 çocuğa fiziksel ceza verme sıklığı ve buna ilişkin problem durumlarının incelenmesi”, *Aile ve Toplum Dergisi*, Cilt:1, (Sayı:1), s.57.

Calam, R., Sanders, M., Miller, C., “Carmont, S . (2008), Can technology and the media help reduce dysfunctional parenting and increase engagement with preventative parenting interventions?”, *Child Maltreatment Journal*, Volume 13. Number 4. November, p.347-361.

Clarke, R. and Rutgers (2004), *Problem-Oriented policing conference*, the State University of New Jersey, Charlotte, October 28-30.

Cooper, A. (2002), *Sex and the Internet*, New York: Brunner-Routledge.

Cruse, S. J., Colleen, C., Kontos, S. (1981), “Parent education needs and sources as perceived by parents”, *Home Economics Research Journal*, Volume: 9 (Nu:3).

Currie, J., Tekin, E. (2007). *Does child abuse cause crime?*, Georgia State University and NBER, Atlanta.

Cynthia Crosson (2005), “Understanding child abuse and neglect”, *PEARSON Publication Boston*, p.180-211.

Çayboylu, İ., (2002) *Aile raporu*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara: Beyda Ofset.

Çocuk Vakfı Raporu (2007), <http://www.ntvmsnbc.com/news/395248.asp>, (Erişim: 16.Ocak.2008).

Daro, D. (1998), “Child abuse prevention: new directions and challenges”, *Journal on Motivation*, Proceedings of the Symposium on Motivation. University of Nebraska, Department of Psychology.

Ersoy Ö ve Tezel Şahin, F. (2001), “0-4 Yaş Erken Çocukluk Gelişimi Anne Eğitimi Programı”, *8.Ulusal Psikiyatri Kongresi Bilimsel Çalışmaları*, Sivas:Dilek Matbaası,136-138

Görmez ve diğerleri (1998), *Aile içinde ve toplumsal alanda şiddet*. Başbakanlık ASAGEM Yayınları. Ankara.

Gündüz, B. ve Gökçakan, Z. (2004), “Fiziksel istismar açısından üniversite öğrencilerinin problem çözme becerilerinin incelenmesi”, *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi*, (Sayı:13), Muğla Üniversitesi, S:29-40.

Hamamcı Z. (2006), “Anne babaların çocuk yetiştirme ile ilgili bilgi kaynaklarının ve öğrenme yöntemlerinin incelenmesi”, *Mesleki Eğitim Dergisi*, 8 (15), Ocak sayısı, Sayfa:23-39.

Kacker, L., Varaden, S., Kumer, P. (2007), “Child abuse:india”, *Pubiction: Ministry of Women and Child Development*. UNICEF India.

Karasar, N. (2005), *Bilimsel araştırma yöntemleri*, Ankara:Nobel Yayın Dağıtım.

Korkusuz, İ., Akduman, G.G.,Aytaç,Ö. ve Yanıkdam, N. (2006), “Türkiye’de çocuk suçluluğu sorunu ve polis”, *Adli Psikiyatri Dergisi*, Cilt 3 Sayı 1, Sayfa: 19-24.

Kulaksızoğlu, A. (2004), *Ergenlik psikolojisi*, 6. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kutsal, E. (2004), *Fiziksel çocuk istismarının sosyo-demografik özellikleri ve milner çocuk istismarı potansiyeli ölçeğinin Türkiye geçerliliği*, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ankara.

Küçükahmet, L. (2006), *Öğretimde planlama ve değerlendirme*, Ankara: Nobel Yayınları.

Mac Kay, MM.(1994), “The link between domestic violence and child abuse: assesment and treatment considerations”, *Child Welfare*, 73 (1). page. 29-39

Milner, J. (1986), *Potential inventory (CAP)*, <http://www3.parinc.+/products/product.aspx?Productid=CAP>, (Erişim Tarihi: 8/Ocak/2009).

Öner, U. ve Sucuoğlu, B. (1994), “Zihinsel özürlü çocukların istismarı”, *Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji (3P) Dergisi*, Cilt 2 Sayı 4 Sayfa 316-328.

Özbey, S. (2007), *Okul öncesi dönemde aile eğitimi*, Yayınlanmamış Doktora Ödevi. (Öğrt.Gör.Tezel Şahin, Fatma gözetiminde) Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Özdoğan, F. (2006), “Türkiye’de uygulanan anne-baba eğitim programları”, *Küreselleşen Dünyada Sosyal Hizmetlerin Konumu ve Hedefleri ve Geleceği*, Antalya: SHÇEK yayınları.

Öztürk, S. (2007), *Çocuklarda duygusal istismar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Pişkin, M. (2003), “Öğretmenlerin fiziksel çocuk istismarı potansiyellerinin incelenmesi”, *4.Ulusal Çocuk Kültürü Kongre Bildirisi*, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Ankara: sayfa:15-17.

Polat, O. (2005), “Çocuk istismarı ve Türkiye’deki durumu”, *Çocuk Forumu Dergisi*, Ocak-şubat dönemi-2005 sayısı.

Polat, O. (2007), *Çocukların cinsel sömürüsü*, Sokak Çocukları Rehabilitasyon Derneği, www.sokakcocuklari.net, (Erişim Tarihi: 21 Ağustos 2009).

Sayıl, M. (1998), “Televizyon ve çocuk istismarı”.,*Türk Psikoloji Bülteni*, Cilt:4, (Sayı:9), s.77–78.

Sevük Y, H.(1998), *Uluslararası sözleşmelerdeki ilkeler açısından çocuk suçluluğu ile mücadelede kurumsal yaklaşım*, İstanbul: Beta Kitapevi.

Swanston, H, Y.(2006), “Five years after child abuse”, *Pediatrics and Child Health*, University of Sydney, Australia.

Şahin F. ve Ersoy, Ö. (1999), “0-6 yaş döneminde anne-baba eğitiminin önemi”, *Mesleki Eğitim Dergisi*, Cilt: 1, Sayı:1, s.58-62.

Şahin, F. ve Beyazova, U. (2001), “Çocuğun şiddetten korunma hakkı”, *Milli Eğitim Dergisi*, Temmuz-Ağustos-Eylül Sayısı, Sayfa.151.

Şahin, F. (2003), “Çocuk istismarı ve ihmalinin önlenmesinde ekip çalışması”, *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, Cilt.10. (Sayı 1).

Şahin F. ve Turla A. (2003), “Okulöncesi eğitim kurumlarında yapılan aile katılım çalışmalarının incelenmesi”, *OMEP 2003 Bildiri Kitabı*, (Cilt1), İstanbul: Ya-pa Yayınları.

Temel, Z.F. (2001), *Okul öncesi eğitimde aile katılımı*, İstanbul:Ya-pa Yayınları.

Tezel Sahin, F. Ünver, N. (2005), “Okul Öncesi eğitim programlarına aile katılımı”, *Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:13, Sayı:1.

Tıraşçı, Y. ve Gören, S.(2007), “Çocuk istismarı ve ihmali”, *Dicle Tıp Dergisi*, Cilt 34, (Sayı 1), s.70-74.

UNICEF, “Önce Çocuklar Projesi”, www.unicef.org/turkey, (Erişim Tarihi: 12.Haziran.2010).

Üstünoğlu, Ü. (1991), “Aile Eğitiminde Farklı Yaklaşımlar”, *T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları*, Ankara, s.80-89.

Yıldıran, G. (1983), “Okul öncesi eğitimde okul, ana-baba ve çevre arasındaki işbirliğinin sağlanması”, *Okulöncesi Eğitim ve Sorunları*, Ankara: TED Yayınları.

Yıldız. S. (2007), *İlköğretim II. kademesindeki çocuklara yönelik istismarın ve ihmalin çeşitli değişkenler yönünden incelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi.
